

Bogoiskateljstvo in ljubezen

Bog je samo eden, in to sem jaz. Stavek je na tablo male slavistične čitalnice še v svojih študentskih časih zapisal Evald Flisar, najbrž sploh ne sluteč, da bo kdaj avtor knjige, v kateri bo mogoče brati nekaj zelo podobnega. V njegovem najnovejšem romanu, ki je izšel lani in ima naslov *Potovanje predaleč* (Vodnikova založba, Ljubljana, 254 strani), se sicer omenjeni stavek ne pojavlja kot kak čisti citat, a da je človek bog (Bog?), pa večkrat. To morda pomeni, da Flisarjeva misel o bogu ni le rezultat njegovih srečanj s kulturo in verstvi indijske podceline, ampak tudi posledica nekakšnega latentnega zaznavanja nadčutnega, nadstvarnega.

Kolikor lahko presodim, se že dolgo noben roman pri nas ni tako intezivno ukvarjal z bogoiskateljstvom kot prav ta. Seveda je o bogu že marsikaj prebrati v Flisarjevem velikem romanu *Čarovnikov vajenec* (1986), ki pa v času svojega izida ni naletel na dovolj pozoren javni odziv (to ne pomeni, da ga mnogi ne bi brali!), saj mu čas ni bil naklonjen: na zavest javnosti so trkale predvsem družbene, nacionalne, politične ipd. reči, ne pa zgodbe z nekakšno »duhovno tematiko«, povezane s kritiko »zahodnega racionalizma« in »razširjanjem zavesti« s psihično-verskimi praksami tibetanskega budizma. V slovenski javnosti se je komajda prijemala vednost o Castanedi (v povezavi z new ageem), literarna govorica o novih duhovnih iskanjih pa je bila komaj slišna, čeprav je ravno v osemdesetih pri nekdanji ZSMS obstajala tudi nekakšna »sekcija za duhovnost«.

Tako je razumljivo, da je *Vajenca* mogoče svobodneje brati in v njem ugledati prave vsebine šele v novejšem času (prim. spremno besedo T. Virka in T. Štoke k zadnji izdaji). A ker ta zapis ni posvečen temu romanu, naj dodam le še: *Potovanja* ni mogoče v celoti razumeti brez poprejšnjega poznavanja *Vajenca*: zdi se pač, da je v določeni meri njegovo nadaljevanje, nemara celo polemično.

Potovanje se tako kot *Vajenec* dogaja v Indiji, njegov junak je junak iz *Vajenca*, toda 15 let starejši. Kot pravi prvoosebni pripovedovalec iz *Potovanja*, se je znova podal v Indijo, da bi tu poiskal svojega učitelja iz *Vajenca*, guruja Joganando, ki ga je učil novega načina življenja in mu je pozneje njegov nauk v Evropi menda rabil desetletje in pol. Jogananda naj bi mu zdaj znova napolnil eksistencialne »baterije« in mu pomagal živeti v poznanstvenjenem zahodnem svetu. S to željo se *Potovanje*, če se odšteje domiselni »literarni« uvod, kjer se popotnik iz Evrope sreča z različnimi emanacijami svojega jaza, začne. In se v družbi po naključju najdenega indijskega dekleta Sumitre nadaljuje z mrzličnim iskanjem Joganande. Pri čemer se po eni strani vse bolj intenzivira odnos med njima, petdesetletnikom *Potovanja*, in Sumitro, indijsko študentko, in po drugi

problematizira razmerje med popotnikom in cilji, ki si jih je zastavil. Vse to je predstavljeno dovolj zahtevno, a razvidno: posamezne teme in motivi se prepletajo in prekrivajo, erotične s filozofskimi, religiozne s kulturnozgodovinskimi, kritika racionalistične Evrope z mitskimi predeli kulturne Indije ... iskanje ljubezni z iskanjem boga, opisi sedanje Indije z opisi njenih davnih (verskih) legend in znamenitosti. Sumitra je na popotovanjih iz enega mesta v drugo ali iz enega templja v drugega sprva le nekakšna popotnikova pomočnica in prevajalka, potem postaja vse bolj njegova možna ljubezenska partnerica in enakovredna sogovornica o bistvenih vprašanjih: bogu, indijski in evropski kulturi, življenjskem smislu, sodobni Indiji ... V tej luči se zdi, da je popotnik namesto guruja Joganando našel njo, ki pa zdaj opravlja težavnejšo vlogo kot nekoč čudaški, sveti mož; ni učiteljica, tudi sama je iskalka.

V pripovedi se prepleta več glavnih idej, pri čemer pa je osrednja bogoiskateljstvo – a tako, da je ob njej tema ljubezni na prvem mestu, če ne celo njen pogoj. V zanimivi zasnovi so nadalje kritika zahodnjaškega razumarstva, psihologije ega, tematizacija ustvarjalne igre, pisanja ... A kot so slednje v literarni proizvodnji v različnih oblikah kar naprej navzoče, je bogoiskateljstvo zastavljeno na poseben način; vsekakor zelo intenzivno, mestoma strastno afirmativno, pri čemer pa je treba takoj reči, da se dogaja v horizontu, ki ga je pisec v veliki meri postavil že v *Vajencu*: torej ne v območju krščanstva in zahodne kulture, ampak v luči indijske religiozne izkušnje in indijske kulturne zgodovine. V tej zvezi je poudarjena ostra kritika zahodne znanstvene doktrine, ki človeku zapira pot do Boga, ki je »vse« in je vsak človek »bog«. Bogu se človek mora predati, če hoče najti ljubezen, bistvo predaje bogu pa je ponižnost. Popotnikova pot se sicer nazadnje konča brez Joganande, »predalec«, v neki važni stvari neuspešno, toda s Sumitro v puščavi vendarle opravita obredni ples simbolne »predaje« bogu. A da je človek »bog«, pa – očitno – ni več kaka mladostna slutnja – temveč posledica dolgotrajnega miselnega in doživljajskega procesa, v katerem dosežeš zrelost, tj. stanje, ko lahko »tudi smrti pogledaš v oči kot svojemu partnerju v življenju«. Seveda »predaja« v tej vizuri ni »vdaja«, ni »umik slabiča pred tistim, česar ne more obvladati«, ampak »umetnost«, dosežena tudi s pomočjo (nauka) »kozmičnega plesalca Šive«.

Že iz tega izhaja, da je bog v bistveni zvezi z vprašanjem ljubezni. Kljub temu pa skoraj ni mogoče reči, da je pred bralcem ljubezenski roman v običajnem pomenu besede. Tak roman je v trivialnem smislu skoraj vedno povezan s spolnostjo, odnos med partnerjema pa dostikrat priključen na kak praktičen življenjski projekt. V tej zgodbi tega ni – med popotnikom in Sumitro ni nikakršnega seksa ali izziva oziroma konflikta, ki bi ga povzročalo različno okolje, ki ju je ali ju še določa; ni posebnih fabulativnih zapletov ali obratov, gre le za medsebojno duhovno odkrivanje, približevanje in spoznavanje. Ljubezen se jima, čustveno sicer zelo vznemirjenima, vedno bolj zdi mogoča šele po prehodu v neko novo stanje, ki predpostavlja resničnost zunaj racionalističnega vsakdanjika; tu je ženska »anima« moškega sveta, ljubezenski odnos med njima »božanska ekstaza«.

Že to predpostavlja nekakšno nadstvarno dimenzijo prebivanja. Popotniku in Sumitri, kot se izkaže na koncu, tega »bogovi« ne omogočijo. Morda malo ironično, ampak utemeljeno zato pisec v izteku njune zgodbe pravi: »Bogovom se je zdelo pretvegano, da bi jima izpolnili hrepenenje, saj bi ju po ljubezni, kakršne sta bila sposobna, morali vzeti medse. In potem bi se vanju zaljubili tudi sami (bogovi), os sveta bi se zamajala, nastal bi potres, ki bi lahko sesul veselje.« Vseeno pa sta jih ganila in dovolili so jima »eno samo sekundo ekstaze, in v tistem trenutku so ju spremenili v kamen, v ljubezenski kip, da bi lahko ostala v objemu, dokler traja svet«.

Na tej točki je *Potovanje* daleč od *Vajenca*, katerega osrednji pripovedni interes sega v drugačno idejno in bivanjsko polje. Ljubezen je nov prostor, ki ga je moral odkriti *Vajenčev* raziskovalec sodobnega človeka, če naj bi dojel resnico

o bogu – in v tej knjigi se zdi, da je pot do nje vodila »prek« boga. Tako se romaneskna zgodba za običajne predstave konča nenavadno: z razhodom obeh protagonistov, a z odkritjem situacije, ki je natančno niti ne morem poimenovati: bogu predanega človeka ali boga v človeku. To je situacije, v kateri popotnik sprejema naloženi mu (zahodni) svet, obenem pa je bogatejši za razsežnost fantazije, ki jo lahko sproža indijska verskokulturna »naiva«, in zajema kreativnost, tudi literarno, kakor jo v tej knjigi ob drugem simbolizira zgodba o Marku Polu, »raziskovalcu duše«, »ki potuje po svoji notranjosti na dvor (kitajskega) cesarja Kublajkana«.

Piščevo, tj. Polovo popotovanje materializira cela vrsta življenjskih položajev, ki so popisani slikovito in mikavno, se pravi z mnogimi prizori mitske in sedanje, protislovne Indije; sestavljajo »meso« pripovedi, ki je ravno zato lahko vznemirljiva, čeprav, kot rečeno, ne premore napete, dramatične zgodbe z liki, ki bi bili v sporu z okoljem in družbo. A kakšna je ta pripoved v resnici, v tem okviru ni mogoče reči; za to bi bila potrebna temeljitejša obravnava ne le »indijske resničnosti«, temveč tudi zgradbe besedila in nastopajočih, pripovednega postopka ... Če si tu dovolim preskočiti tovrstno analizo, bi kot nekakšno sklepno misel bilo moč zapisati, da gre za roman, ki je bolj slikanje človekove notranjosti kot družbe, njene zgodovine in njenih bodisi junakov ali žrtev. Klasično zgodbo nadomešča z nizanjem epizod iz preteklosti, njenih bolj ali manj »večnih« tem; napisan je s suvereno držo pisca, ki igraje obvladuje očitno razsežno kulturnozgodovinsko in sodobno snov Indije ter vešče operira z mnogimi pripovednimi zvijačami – od te, da so »resnični vsi nastopajoči liki razen avtorja«, ki je izmišljen, prek tiste, po kateri so evropski potniki po Indiji le emanacije pripovedovalca, metafore njegovega »ega«, do one, s katero se poigrava s »čarobnim heksagramom«, ki je sestavljen iz stavkov literarnih klasikov in naj bi predstavljal nekak »kompas« potovanja. Ne kaže spregledati odličnih potopisnih vložkov, pa tudi globinskih introspekcij v človekovo psiho – skratka, knjiga, ki je na eni strani napisana z moderno skepso do modeliranja resničnih zgodb, po drugi z namenom, poseči v najgloblja vprašanja modernega posameznika – na Zahodu. V ponudbi in tematizaciji idej je včasih videti kot preobložena in pretežka (v tem smislu je nenavadno, da so jo že ponatisnili: saj vendar ne prinaša lahkega branja!), a po *Vajencu* verjetno drugačna ne more biti. Že tam je bila refleksija na filozofski ravni, ki zdaj ne more biti »nižja« – res pa je, da je tu več poezije, h kateri prištevam tudi duhovite igre s citati literarnih del in figurami iz kulturne zgodovine (Marko Polo) ter seveda »srečavanja« evropskih popotnikov po Indiji, ki so vsi vidiki, metafore istega »ega«, pisca zgodbe.

Vsekakor – to je nenavadna knjiga. Toliko kot pripoved se večkrat zdi, da je tudi esej. Nekatere omenjene ideje, ki nosijo poetsko refleksijo o življenju, predstavljajo tista življenjska vprašanja, ki jih slovenka pisava danes le redko tematizira, če sploh, a so bistvena energetska polja vsake vitalnosti. Menim, da bodo izhodišče tudi neke bodoče literature.

V tej perspektivi je to zelo inovativna knjiga.